

Земляк Василь Сидорович

Біографія

Василь Земляк

(1923 — 1977)

Творчість Василя Земляка практично з перших його серйозних кроків у літературі привернула до себе увагу, а після появи "Лебединої зграї" (перша публікація: Дніпро. 1971. №№ 1—3) письменник на тривалий час став об'єктом дискусій про українську прозу 70-х років, хоча спершу критика була не вельми одноставною в оцінці цього роману. Та все ж разом із другою книгою ("Зелені Млини", 1976) цей твір був відзначений 1978р. Державною премією України ім. Т. Шевченка, витримав упродовж небагатьох років кілька видань.

Разом із поколінням письменників-фронтовиків прийшов іще молодий Василь Земляк (Василь Сидорович Вацик) в українську літературу 50-х років. За плечима, в минулому — юнацькі враження довоєнної дійсності (його вабило небо, й він, сільський хлопець із Вінниччини, став курсантом авіаучилища в Харкові), жорстоко скорочена війною молодість, тяжкий ратний досвід (був партизаном і звідав увесь драматизм боротьби з окупантами в їхньому тилу).

Як прозаїка непересічного В. Земляка помітили після появи друком двох його повістей — "Рідна сторона" (1956) та "Кам'яний Брід" (1957). Присвячені темі українського повоєнного села, ці твори зображували цікаві, взяті з життя колізії, давали начерки колоритних характерів, розширювали "географію" образно освоєваної дійсності. У літературному контексті середини 50-х років вони поставали і як твори художньо своєрідні, і як помітна данина часові з "типовими" рисами так званої колгоспної прози.

Творче змушнення Василя Земляка як письменника, що вже мав власну тему й своєрідний стиль, засвідчили два наступні його твори — повісті "Гнівний Стратіон" (1960) і "Підполковник Шиманський" (1966), які явили читачеві вже досвідченішого й сформованішого автора. Оперті в своїй основі на факти часів війни (а їх письменник часто брав із особистого досвіду), ці повісті, порівняно з двома попередніми, майстерніше побудовані сюжетно, значно читабельніші й, разом із тим, виразніші як твори саме Василя Земляка: загальний їх тон здобуває ту окресленість, гнучкість, що найперш асоціюються з творчою особистістю цього письменника.

Можливо, що на формування нових рис стилю Земляка вплинули сценарні його інтереси. Працюючи на Київській кіностудії ім. О. Довженка, він створює ряд сценаріїв, названих, утім, кіноповістями, — "Олесь Чоботар", "Новели Красного дому", "Останній патрон" (1956 — 1963). Письменник відчуває смак до динамічного сюжету, до чітко вираженого протистояння сил, яке межує з пригодництвом. Але при цьому не втрачає набутого раніш, тобто загалом не міняє вже вироблених манери мовлення й погляду на зображуваний світ.

Та лише "Лебедина зграя" найпереконливіше засвідчила висхідний напрям його творчості й стала вінцем пошуків у галузі стилю та характерології, ввібравши в себе весь попередній досвід Земляка-прозаїка. "Зелені Млини" доводили сюжет цього роману до часів війни. Задумані були й виношувались "Веселі Боковеньки", третя частина твору, який мав би розгорнутися в епопею. Але цілком здійснити задумане Землякові не судилося...

Зміст "Лебединої зграї" і "Зелених Млинів", здавалося б, зовсім неважко окреслити, взявши до уваги зовнішньоподієве начало діалогії. Це, перш за все, втілена в образі села Вавілон історія українського Побужжя, починаючи з пореволюційних подій, коли виникали комуні й точилася смертельна "класова" боротьба, й кінчаючи визволенням краю навесні 1944-го від фашистських окупантів. Елементи умовності, фантастики, гротеску допомагають читачеві помічати в історії й історіях вавілонських не тільки пряме, а й додаткове, друге значення, що асоціюється не просто з ідеєю, а з її філософічністю. Не випадково майже все, що відбувається у Вавілоні чи поблизу нього, знаходить відповідний коментар в устах доморощеного, "самодіяльного" філософа Левка Хороброго.

У цьому творі проблема оповідача взагалі належить до особливо складних і значущих, оскільки йдеться не про стиль, не так про точку зору, як про оцінну позицію — героїв, автора, читача.

Однак події, зображені в романі-діалогії, без будь-якої двозначності адресовані в життя, в реальність з конкретним змаганням сил, соціально, історично породжених. У "Лебединій зграї" це — бідняки, яких об'єднують у комуну, а з іншого боку, на другому полюсі — багатії, колишні власники — Бубели, Гусаки, Раденькі тощо. Мабуть, тільки Явтушок Голий стоїть посередині, вагаючись, перебігаючи з табору в табір залежно від політичної погоди. Щоправда, деякий час намагається лишитися не те щоб "над", а "побіля" поєдинку й "філософ" Левко Хоробрий.

Одна з найприкметніших ознак твору — багатство й виразність соціально-психологічного типажу героїв, які справді сягають рівня типів, розмаїття живих, опуклих, тонко вималюваних характерів. Максим Тесля і Клим Синиця, "поет-сировар" Володя Яворський і Лель Лелькович, Орфей Кожушний і його (та, власне, не його) Мальва, брати Соколюки й Харитон Гапочка, Явтушкова Пріся й Паня Ластовенко, навіть зовсім епізодичні персонажі, як-от Тихін та Одарка, що любили обідати по сусідах надурняка, — кожен постає перед нашим зором як живий, думає, говорить і діє по-своєму, за велінням тільки йому притаманної "природи". А разом узяті вони й утворюють ту цілісність, ім'я якій народ — у конкретно-історичній соціальній його характеристиці.

За багатством деталей і подробиць майже ніде не губиться значущість: різні "побіжні" описи, сцени, міркування не просто цікаві, а й важливі, змістовні з погляду загальної ідеї твору (хоч тут, треба визнати, відбилися ідеологічні домінанти тодішньої радянської літератури, зокрема у трактуванні "революційного перетворення" дійсності та "соціалістичного будівництва"). Образ Явтушка — одне з найбільших досягнень

автора — не виняток у цьому плані, так само як і яскраві описи побуту, звичаїв, сільського життя загалом.

Діалектика життєвих змін і сталості "основ життя" — це стихія Василя Земляка, Вавілон із його глибинними традиціями перетворюється, можна сказати, в нас на очах, щоб під кінець роману "вичерпати себе історично і соціально" (мовиться, правда, про назву) та стати Веселими Боковеньками. Разом з тим, є й у Вавілоні, й у Глинську, й у тих Веселих Боковеньках щось вічне, неперехідне — як народ, що тут живе й буде жити. Нащо вже Явтушок, цей гріх Вавілона, — його ненадія й непевність, а й він під кінець "знаходить себе" у благородному ділі. І Левко Хоробрий, не без філософського натяку, так підсумовує його життєвий шлях: "Він оживе в синах, в онуках і правнуках, і буде сукатися його ниточка в народі, доки існуватиме любов до землі й доки житиме носій тієї любові — селянин, з усіх суспільних витворів людських, може, найскладніший і найсуперечливіший". Вірний собі автор не втримується, щоб і тут не підправити високості цих слів уже Прісином висновком у стилі цілого роману:

"Згадаєте мене, що цей диявол переживе і сам Вавілон...".

В останні роки життя Василь Земляк створив трагедію "Президент" (1974 — 1976), присвячену боротьбі й смерті національного героя Чилі Сальвадора Альєнде.

...В українській літературі середини ХХ ст. творчість Василя Земляка посіла своє, належне їй місце — серед явищ найпомітніших. Порівняно невеликий за обсягом доробок з виразним звучанням у літературному процесі свого часу, неповторним колоритом надійно прописаний на стильовій палітрі нашого письменства.

Г. Сивокінь

Історія української літератури ХХ ст. — Кн. 2. — К.: Либідь, 1998.